Katolikusok a Kínai Népköztársaságban

Salát Gergely[1]

A kínai katolicizmus története két kultúra találkozásának története. A katolikus hit a 13. században jutott el először Kínába, de sokáig nem tudott gyökeret verni. Csak a 16–17. századi nagy jezsuita térítők korszakától fogva beszélhetünk önálló kínai katolicizmusról, míg a tömeges térítés a 19. században kezdődött. A kínai katolikus egyház valódi sinizálódása az 1920-as években indult meg, de az ígéretes fejlődés az 1949-es kommunista hatalomátvétellel megszakadt. A kínai katolikus egyház kettészakadt, s a megosztottság a mai napig fennáll, bár a két egyház közötti választóvonal kezd elmosódni. A kínai katolikusok mai összetett helyzetére mi sem jellemzőbb, mint hogy míg a kommunista nagyhatalom törvényhozásának alelnöke egy katolikus püspök, addig több tucat másik püspök munkatáborban, házi őrizetben vagy szoros megfigyelés alatt van.

Katolicizmus 1949 előtt

A katolikus hit már a 13. században megjelent Kínában, de a mongol dinasztia bukása (1368) után az országban kétszáz évre megszűnt a katolikus jelenlét. A folyamatos térítő munka a kínai misszió legnagyobb alakja, a jezsuita Matteo Ricci megjelenésével kezdődött, aki 1582-ben alapította első misszióját Dél-Kínában, s később a pekingi császári udvarba is bejáratos lett. A sikeres térítés folytatódását az ún. *rítus-vita* szakította meg a 17. században, amely arról szólt, hogy a katolikus kínaiak mutathatnak-e be továbbra is áldozatot az őseiknek. A vitát az őskultusz ellenzői nyerték, egy 18. századi pápai bulla alapján katolikussá csak az a kínai válhatott, aki megtagadta kínai hagyományok e fontos elemét. A kínai udvar válaszul 1724-ben törvényen kívül helyezte a misszionáriusokat. Ezzel száz évre gyakorlatilag megszűnt a hittérítés Kínában.

A rítus-vita után a következő nagy kulturális összeütközést, amely a katolikus vallás helyzetét meghatározta, a 19. század második felében, az ópiumháborúk után kibontakozó *neokolonizáció*, s az ezzel összefonódó *nacionalizmus* jelentette. Ekkor a nyugati országok már nem csupán távoli kereskedelmi partnerekként, hanem gyarmatosító hatalmakként jelentek meg. A háborúkat lezáró szerződésekben rögzítették, hogy a győztes hatalmak térítői szabadon tevékenykedhetnek az ország belsejében is. A térítést a *nemzeti egyházak* vették kezükbe, a misszionáriusokat saját nemzetük katonái védték. A hittérítés nem csupán vallási,

[1] Salát Gergely (1975) sinológus, az ELTE BTK Kelet-ázsiai Tanszékének tanársegédje. 2001-ben szerzett diplomát az ELTE BTK kínai szakán, 2004-ben végzett az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskolájának sinológiai doktori programján.

hanem kulturális misszióvá vált, amelynek célja az volt, hogy az „elmaradott” kínaiak átvegyék a magasabb rendűnek tartott nyugati kultúrát, s azzal együtt a nyugati vallást.

Mindez természetesen az egyre inkább öntudatra ébredő kínaiak egy részéből erős ellenérzést váltott ki: a keresztény egyházakat sokan az imperializmus eszközeinek tartották. Ehhez hozzájárult az is, hogy a külföldiek a katolikus egyház vezetését eleinte a saját kezükben tartották, nem szenteltek fel kínai püspököket, az egyházközségek külföldi pénzből, külföldiek igazgatása alatt működtek. A kínai nacionalizmus és a „külföldi vallás” közötti ellentét első véres megnyilvánulása az 1900-as bokszerfelkelés volt, amelynek egyik célpontja a misszionáriusok és a keresztény kínaiak közössége volt. Ugyanez az ellentét határozta meg a kommunista hatalom első éveiben a kormányzat viszonyát a keresztény egyházakhoz. A 20. század elejétől kezdve a Vatikán igyekezett háttérbe szorítani az egyes országokhoz kötődő missziókat. 1919-ben XV. Benedictus pápa egy enciklikájában azt tűzte ki távlati célként, hogy a kínai katolikus egyházat a kínai klérusra kell bízni. 1926-ban XI. Pius 6 kínai papot kinevezett püspöknek, s később további kínai püspökök felszentelésére került sor. 1939-ben XII. Pius deklarálta, hogy a rítus-vitában hozott 18. századi döntés hibás volt, tehát az ősök tisztelete nem ellentétes a katolikus vallással. Ezzel a kínai katolikus egyház lassan elindult az önállósodás útján. Ez a folyamat – nem éppen az előzetes elképzelések szerint – az 1950-es években zárult le, amikor a kínai katolikusokat mesterségesen elszigetelték a Vatikántól és minden külföldi támogatójuktól, arra kényszerítve őket, hogy maguk alakítsák ki hierarchiájukat.

Kommunizmus és vallás

Az 1920-as években megszerveződő kommunista párt az általa „felszabadított” területeken az 1920-as, 30-as években általában nem tűrte a vallási tevékenységet. 1937-től, a japán agresszió kezdetétől a vallásellenes politika megváltozott, meghirdették az *egységfront-politikát*, ami elméletben ma is a KKP hivatalos irányvonala. Ez azt jelenti, hogy a párt nem törekszik kizárólagosságra, hanem a különböző nehézségek legyőzése érdekében összefog minden olyan társadalmi erővel, amelyet nem tart ellenségének. Ilyen, a közös cél érdekében felhasználható erőnek tartották a vallásokat, ettől fogva tehát egy ideig viszonylag türelmes valláspolitikát folytattak. A valláspolitika irányultsága hivatalosan nem változott a népköztársaság 1949-es kikiáltása óta sem. A jogszabályok mindig biztosították a vallásszabadságot, és a vallások *hivatalos* üldözésére soha nem került sor. A Kínai Népköztársaság összes alkotmányában megtalálható a szabad vallásgyakorlás joga.

A gyakorlat természetesen egészen más képet mutat. A meghirdetett és változatlan elvek ellenére a vallások helyzete a legutóbbi időkig az aktuális politikai irányvonaltól függött, s – különösen 1978 előtt – egyik napról a másikra gyökeres fordulatot vehetett.

Fontos tisztázni, hogy a kínai vezetés mit ért vallásszabadság alatt. Kínában a vallásszabadság csak azokra a hitrendszerekre terjed ki, amelyeket a kínai állam vallásnak elismer. A vallásként való elfogadás alapja nem valamiféle kritériumrendszer, hanem egyszeri hivatalos aktus: a vallás felvétele az elismert vallások listájára. Ilyen elismert vallás a KNK megalakulásától kezdve öt van: a buddhista, a taoista, a muzulmán, a katolikus és a protestáns. A vallásos meggyőződés szabadsága csak erre az ötre terjed ki: amely vallás nincs hivatalosan elismerve, annak elméletben sem jár jogi védelem, kezelése nem a valláspolitika, hanem a közbiztonság kérdéskörébe tartozik.

A katolikusok helyzete Mao Kínájában[2]

A kommunista kormányzat valláspolitikáját a következő törekvés határozta és határozza meg: Mivel a pártnak céljai eléréséhez minden társadalmi erőre szüksége van, a maga oldalára kell állítani minden „haladó" elemet, vagyis minden olyan csoportosulást, amely a hasznára lehet. Másrészt viszont minden olyan erőt, amely szembeszegül, kíméletlenül meg kell semmisítenie. A valláspolitika vonatkozásában ez azt jelenti, hogy a lojális vallási mozgalmaknak a párt bizonyos mozgásteret engedélyez, míg az ellenségesnek nyilvánított vallásos elemekkel leszámol. A párt tehát igyekszik a hívek által képviselt erőt a saját céljainak megfelelő csatornákba terelni, s a veszélyes elemek leválasztásával teljesen párthű egyházakat létrehozni.

Az öt vallás kézben tartására 1950-ben megalapították az Államtanácshoz – vagyis a kormányhoz – tartozó *Vallásügyi Hivatalt* (VÜH). Ez többszintű szervezet, a pekingi központi hivatalon kívül VÜH-ok működnek tartományi, járási, városi szinten is. A VÜH-ok feladata az állam és a vallási szervezetek közötti közvetítés, a vallások felügyelete, illetve az állami egyházpolitika kidolgozása.

A VÜH megalapítása után a következő lépés a különböző vallások *hazafias szervezeteinek* létrehozása volt. Ahhoz ugyanis, hogy a vallások által képviselt erőket irányítani tudják, engedelmes és egységes szervezetekre volt szükség. Ezek létrehozása úgy zajlott, hogy a VÜH-ok minden vallás vezető személyiségei közül a párt engedelmes követőinek tűnőket juttatták egyre nagyobb befolyáshoz, akik hosszas szervezés után

[2] A témáról bővebben lásd Salát G.: „Vallások Mao Kínájában." In Hamar I. (szerk.): *Mítoszok és vallások Kínában.* Budapest, Balassi, 2000, 140–160. o.; Salát G.: „Vallási kérdések a kulturális forradalom alatt." *Új Keleti Szemle* 2000/1. 26–37. o.

létrehozták saját vallásuk országos, „hazafias” – vagyis párthű – szervezeteit. Azon elemeket, akik nem csatlakoztak e szervezetekhez, vagy a vezetéssel ellentétes álláspontot hangoztattak, köztörvényes vagy politikai bűncselekmények vádjával elítélték és eltávolították. A Kínai Buddhista Szövetség (1953), a Kínai Iszlám Szövetség (1953), a Kínai Protestánsok „Három Autonómia” Hazafias Mozgalmának Bizottsága (1954), a Kínai Taoista Szövetség (1957) után így jött létre legvégül, 1957 júliusában a Kínai Katolikusok Hazafias Szövetsége.

A meghirdetett elvekkel ellentétben már a kommunista rezsim első éveiben megkezdődött a vallások erőszakos visszaszorítása, s ez különösen kíméletlenül sújtotta a katolikusokat. A kereszténység ugyanis nem egyszerűen csak idegen vallás volt, hanem a kommunista propaganda szerint az imperializmus eszköze is. A katolikusokat még a protestánsoknál is jobban sújtották az imperializmus-ellenes kampányok, s helyzetük a mai napig igen kényes. A protestáns közösségek ugyanis a kommunista hatalomátvétel előtt nem alkottak egységes szervezetet, mindegyik a maga – jobbára angolszász – anyaközösségéhez kötődött. Ezt a kötődést viszonylag könnyű volt feloldani, hiszen a protestantizmus egyik jellemzője éppen a keresztény közösségek függetlensége, autonómiája. A katolikus hitnek azonban egyik alapvető eleme az egyetemes egyházhoz való tartozás, ami együtt jár a Rómának való alárendeltséggel is. A nemrég függetlenné vált Kína különösen érzékeny volt állampolgárainak külföldi kapcsolataira, s nem tűrhette el, hogy bármely kínai állampolgár egy külföldi „hatalom” befolyása alatt álljon. Az egységfront-politika miatt a kormányzat nem támadhatta a katolikus vallást magát, ezért a fő célpont a külföldieknek való alávetettség lett. A kínai katolikusok elé jelszóként a független kínai katolikus egyház megteremtését tűzték ki, amely nem alárendeltje a Vatikánnak. Az ennek érdekében folytatott propaganda fő eleme – s ezt kénytelenek máig visszhangozni a nyilvánosság előtt a „hazafias” katolikus egyház vezetői – az, hogy az amúgy tiszteletreméltó keresztény vallást az imperialista hatalmak Kína további kifosztására használták, ráadásul a külföldi misszionáriusok elnyomták a kínai katolikusokat, akik most, hogy lerázták az idegen igát, már lehetnek egyszerre jó állampolgárok és jó hívők.

Elszigetelés és ellehetetlenítés

A kommunista vezetés első dolga az volt, hogy az egyházakat elvágja külföldi támogatóiktól és mindenféle idegen befolyástól. A kommunista hatalomátvétel után megindult a külföldi klérus elüldözése. Ez területenként más-más módszerekkel folyt: a leggyakrabban folyamatos zaklatásokkal, a munka folytatásához szükséges eszközök elkobzásával, nemritkán bírálati gyűlések szervezésével, kereszténységellenes hisztériakeltéssel,

sőt egyes misszionáriusok bebörtönzésével és kiutasításával.[3] Az ötvenes évek közepére gyakorlatilag mind az 5500 külföldi térítő elhagyta Kínát, 1952-ben 23 püspök volt börtönben, 5 házi őrizetben, 12-t pedig kiutasítottak. Mivel a 143 kínai egyházmegye püspöke közül mindössze 20 volt kínai[4], a külföldiek elüldözése egyben a kínai egyház lefejezését is jelentette. Ugyanakkor az autonómia jelszavára hivatkozva megtiltották, hogy a missziók és az egyházi intézmények külföldi segélyeket fogadjanak el. Ezáltal a katolikus közösségek elestek egyik legfontosabb bevételi forrásuktól, az intézmények pedig – különösen a kórházak – képtelenek voltak tovább ellátni feladataikat.

Ennél is súlyosabban érintette az egyházat az 1949 és 1952 közötti földreform, melynek során egy minimális méret felett elkoboztak minden földbirtokot. Mivel a külföldi támogatás mellett az egyházközségek fő jövedelme az egyházi földek bérbeadásából származott, s az egyéb bevételekre is súlyos adókat vetettek ki, egy csapásra az egyház összes jövedelme odalett. Ezután az egyház nem tudta tovább fenntartani sem oktatási, sem szociális intézményeit, s nem volt képes gondoskodni alkalmazottainak megélhetéséről. A politikai kampányok mellett tehát a katolikus klérusnak, a szerzeteseknek és az apácáknak a gazdasági kényszer miatt is be kellett kapcsolódniuk a termelő tevékenységbe. Ez természetesen az egyházi élet rovására történt.

Az egyházközségek munkájának ellehetetlenítése mellett a vezetés módszeresen nekilátott a vallások tömegbázisának csökkentéséhez. Ennek legfontosabb eszköze az oktatás volt: a kötelező állami elemi oktatás bevezetésével az egyházi iskolák megszűntek, a kínai fiatalokat szigorúan materialista tananyagon nevelték, s igyekeztek beléjük táplálni a tudomány mindenhatóságába vetett hitet. Ugyanakkor közvetlenebb módszereket is alkalmaztak az ateizmus propagálására: vallásellenes kampányokat, „babonaellenes kiállításokat" stb. rendeztek. A tömegek állandó mozgásban tartása is elősegítette a szervezett vallási élet felbomlását: a számtalan értekezlet, politikai ülés, bírálati gyűlés, „önkéntes" közmunka mellett a hívőknek nem maradt idejük vallási életet élni, az elenyésző számú szabadnap ritkán esett vasárnapra, így a katolikusok nem tudtak részt venni a vasárnapi szentmisén.

---

[3] A kínai missziók utolsó napjairól, a hittérítő atyák elüldözéséről magyarul is viszonylag széles körű irodalom áll az érdeklődők rendelkezésére. Ld. pl. Vámos P.: *Két kultúra ölelésében – Magyar jezsuiták a Távol-Keleten.* Budapest, Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, 1997; Vámos P. „Magyar jezsuiták Kínában." *Korunk,* 1998. aug. 3. III. folyam IX/8. 110-6. o.; Vámos P. 1999. „A kommunista valláspolitika és a katolikus misszionáriusok helyzetének alakulása Kínában az 1940-50-es években." In Hamar I., i. m., 161–174. o.; Thun Albin: *A magyar misszió végnapjai Kínában.* Szeged, Agapé 1997; Koch István: *Bevégeztetett.* (Szerk.: Vámos P.) Budapest, Terebess, 1999.

[4] Stockwell, F. *Religion in China Today*. Beijing, New World Press, 1993, 168. o.

A hazafias szövetség létrejötte

A külföldi szerzetesek és papok kiutasításával párhuzamosan megindult a kínai egyház fokozatos elszakítása az egyetemes egyháztól. A kommunisták ez irányú törekvéseit fokozta a mereven kommunizmusellenes vatikáni politika, valamint az a tény, hogy a Vatikán – a nyugati országok túlnyomó többségéhez hasonlóan – a taiwani kormányt ismerte el Kína képviselőjének.

A kínai egyház elszakadásának folyamata a kínai katolikusok kemény ellenállása miatt igen lassú volt. A kormányzat által kiadott jelszó a keresztény egyházak számára a „három autonómia" *(san zi)* volt: ez az egyházak igazgatásának, anyagi ellátásának és az igehirdetésnek a függetlenségét jelentette – természetesen nem a kormányzattól, hanem a külföldi vallási szervezetektől. Az 1950-ben indult „három autonómia" mozgalom az addig is viszonylag önálló protestánsok körében gyors sikereket aratott, de a katolikusok nehezen adták fel a szentatya iránti hűséget. Azok a katolikus papok és hívők, akik nem voltak hajlandók kimondani Rómától való függetlenségüket, durva zaklatásoknak tették ki magukat, ám a többség vállalta a meghurcoltatásokat. Az ellenszegülőket – minthogy a vallás szabadságát törvény garantálta – különféle *köztörvényes* bűncselekmények vádjával ítélték börtönre, küldték munkatáborba. Eközben az állam aktívan támogatta a Rómától elszakadni kész katolikusokat. A katolikusok „három autonómia" mozgalma hivatalosan 1950 novemberében kezdődött, amikor néhány száz kínai katolikus aláírt egy dokumentumot *A katolikus egyház nyilatkozata a függetlenségről és a reformról* címmel. A „szakadárokkal" szemben a kínai Püspöki Konferencia egy olyan határozatot fogadott el 1951 februárjában, amelyben kijelentették: a magukat Rómától elvágó katolikusok egyben Krisztustól és az egyháztól is elvágják magukat.

A következő években az autonómiát elutasító katolikusokat sorra megfélemlítették és meghurcolták. Sokan nyíltan ellenálltak, ők általában munkatáborokban végezték. Sok Róma-hű pap és hívő visszavonult a nyilvános vallásgyakorlástól, ők helyi kisközösségekben, családi körben, esetleg egyedül őrizték tovább hitüket. Azok a katolikus személyiségek, akik végül engedtek a nyomásnak, hűségnyilatkozatot tettek az „új Kína" vezetésének, s 1957. augusztus 2-án megalapították a kínai katolikusok egyetlen államilag elismert szervezetét, a Kínai Katolikusok Hazafias Szövetségét (KKHSZ), amely kinyilvánította függetlenségét a Vatikántól.

Róma és a kínai katolikus egyház közötti végleges szakadást a püspökszentelések kérdése okozta. A külföldiek kiutasításával és a Róma-hű kínai püspökök bebörtönzésével – a 28 kínai püspökből csupán 5 volt hajlandó csatlakozni a KKHSZ-hez – alig maradt püspöke a

kínai egyháznak, s a Vatikán által titokban kinevezett 25 új püspököt a „hazafias” katolikusok nem ismerték el. A püspökhiányt enyhítendő a „hazafias” katolikusok, annak ellenére, hogy Róma előzetesen jogellenesnek nyilvánította az aktust, 1958 áprilisában felszenteltek két „hazafias püspököt”. Ezután nem sokkal XII. Pius pápa az *Ad Apostolorum Principis* című dokumentumban a jóváhagyás nélkül felszentelt püspököket kiközösítette. A püspökszentelések azonban tovább folytak, 1962-ig 50 új püspököt iktattak be a kormányhű katolikusok.

Ezzel a kínai katolikus egyház kettészakadt. A KKHSZ-hez csatlakozó katolikusok ma sem ismerik el Róma vezető szerepét, ennek köszönhetően a kínai vezetés – legalábbis elvben – némi védelemben részesíti őket. Sok katolikus azonban – ezek számáról semmiféle statisztika nem készült – nem hajlandó csatlakozni a KKHSZ-hez, lojális marad a pápához, ezzel viszont saját szabadságát és testi épségét kockáztatja.

A KKHSZ-t a kormányzat egyszerű társadalmi szervezetként kezelte. Vezetőinek rendszeresen hűségnyilatkozatokat kellett tennie a párt mellett, mozgósítania kellett a híveket a különböző kampányokra, s saját sorain belül is kénytelen volt tisztogatásokat végezni az aktuális irányvonalnak megfelelően.

A vallási élet felszámolása

Időközben, az 50-es évek közepétől a kínai politika kezdett balra tolódni. Az 1957-es „száz virág” időszakát hosszas és kíméletlen jobboldali-ellenes kampány követte. Ennek során számos olyan egyházi vezetőt elítéltek, aki a „száz virág” mozgalom idején felemelte szavát a vallásszabadságot hirdető központi politika gyakori megsértése miatt. A legtöbb ekkor letartóztatott egyházi személyiség csak a 70-es évek végén szabadult. Az 1958–60 között kibontakozó „nagy ugrás” gyakorlatilag megbénított mindenféle vallási életet: a falusi lakosságot kommunákba szervezték, állandó mozgásban tartották, s a városokban is egymást követték a különböző építési és politikai kampányok. Mivel ekkor már a klérus tagjai is bekapcsolódtak a termelőmunkába, s csak mintegy „mellékállásban” folytattak vallási tevékenységet.

A nagy ugrást fél évtizedes „kiigazítás” követte, amikor a párton belüli mérsékeltebb erők vették át az irányítást. Ekkor a katolikusokra nehezedő nyomás is enyhült valamelyest, s a KKHSZ-hez tartozó közösségek folytathatták működésüket. Ugyanekkor a világegyházban – a II. vatikáni zsinat (1962–1965) folyományaként – hatalmas változások mentek végbe, amelyektől a kínai „hazafias” katolikusok el voltak zárva. Ez vezetett ahhoz a furcsa

helyzethez, hogy Kínában a „hazafias” katolikusok egészen a 90-es évek derekáig latinul tartották a miséket, míg a Vatikánhoz hű földalatti katolikusok kínaiul.

A KKHSZ második kongresszusát 1962-ben tartották. Ezen megerősítették a függetlenség és önálló igazgatás politikáját, emellett programot dolgoztak ki az egyházi alkalmazottak utánpótlásának megoldására. A programot már nem hajthatták végre, a kulturális forradalom vihara a KKHSZ-t is elsöpörte, annak következő, harmadik kongresszusára csak 1980-ban került sor.

1966-ban kezdődött Kínában a kulturális forradalom, amely az országot káoszba döntötte, a vallási életet pedig évekre megbénította. A „négy régi” ellen hadba küldött vörösgárdistáknak fontos célpontjai voltak a vallási célokra használt épületek, templomok, kolostorok. Az egyházi temetőket feldúlták, számos templomot leromboltak, megrongáltak, az épületekbe gyárak, raktárak, iskolák költöztek. 1966 őszétől Kínában gyakorlatilag minden nyilvános vallási tevékenység megszűnt, a templomokat bezárták, a papokat, püspököket – függetlenül attól, hogy a KKHSZ-hez tartoztak-e – meghurcolták, munkatáborokba küldték. Ugyanígy járt sok hívő is, sőt, a VÜH-okat is bezárták, kádereiket elítélték. Az új valláspolitika meghirdetéséig nincs hír arról, hogy bármiféle vallásos tevékenység folyt volna Kínában ebben az időszakban.

Az új valláspolitika

Az 1966-tól 1976-ig tartó kulturális forradalom nagymértékben elidegenítette a kínai népet a politikai vezetéstől. A rövid átmeneti időszak után hatalomra kerülő, Deng Xiaoping nevével fémjelzett új vezetőgárdának szembe kellett néznie azzal, hogy a maga elé kitűzött feladatokat – a „négy modernizálás” végrehajtását, vagyis Kína valódi nagyhatalommá tételének programját – csak úgy tudja teljesíteni, ha a társadalom lehető legszélesebb rétegeit maga mellé állítja. Ehhez szükség volt a társadalom energiáinak felszabadítására, amihez bizonyos mértékű szabadságot kellett biztosítani. A vallásokat illetően a vezetés arra az álláspontra helyezkedett, hogy mivel a tapasztalatok szerint a vallások végleges elhalásáig még sok időnek kell eltelni, az elnyomás pedig nem vezet eredményre, emellett a társadalmi szervezetrendszerbe betagolt, megfelelően ellenőrzött vallási szervezetek nem jelentenek veszélyt a rezsimre nézve, érdemes biztosítani a vallási meggyőződés és tevékenység bizonyos szabadságát. Ez amellett, hogy a hívő tömegeket a rendszer támogatóivá teszi, Kína nemzetközi megítélésére is jó hatással van.

1978 után, amikor a politika fő hangsúlya az osztályharcról a szocialista modernizációra helyeződött, megindult a vallások újjáéledése. Az elítélt vallási vezetők és

hívők hazatérhettek, s a kormányzat úgy döntött, hogy a kulturális forradalom alatt kisajátított ingatlanokat az egyházak visszakapják. A vallások újjáéledésének üteme minden várakozást felülmúlt; a valláspolitikai fordulat utáni évtizedet a hivatalos propaganda és a hazafias vallási szervezetek szóvivői a kínai történelemnek a vallások szempontjából legkedvezőbb időszakának szokták nevezni.

A valóságban nem a hívők számának rohamos gyarapodásáról volt szó, hanem arról, hogy az addig föld alá és a magánélet keretei közé szorított vallásosság hirtelen a felszínre tört. Egyedül a protestantizmus dicsekedhet óriási növekedéssel: a hívők száma húsz év alatt 14-szeresére növekedett. A protestánsok számát 1949-ben 700.000-re tették, s 1978-ig ez a szám valószínűleg nem növekedett; 1997-ben viszont már 10 millió protestáns volt Kínában – a hivatalos statisztikák szerint! A hivatalos adat 2003-ban is 10 millió, de olvashatók 15 milliós becslések is. A többi vallás új hívőket nem hódított meg nagy számban – bár a földalatti katolikusok e téren is sok bizonytalanságot okoznak –, de a hívők és a „vallási rendeltetésű helyek" (templomok, kolostorok, imaházak stb.) száma nagyjából a vallásellenes kampányok előtti szintre állt vissza. Ugyanakkor Kína lakossága időközben körülbelül a kétszeresére növekedett, így a vallásos emberek aránya a társadalomban csökkent.

A hazafias egyház jelenlegi helyzete

A szabadabb körülmények között a katolicizmus is gyorsan magához tért: 1980-ban – 18 éves szünet után – megtartották a KKHSZ harmadik kongresszusát, s ugyanebben az évben egy szemináriumot is felállítottak a papnevelés biztosítására, emellett egy katolikus folyóiratot is alapítottak.

Jelenleg, az átszervezések következtében 113 egyházmegye van Kínában összesen 67 püspökkel (1993-as adat). A püspökök közül 4-et szenteltek fel 1949 előtt vagy az 50-es évek elején. A többieket már a „hazafias" egyház választotta meg 1958-ban vagy később. 1993-ban – a VÜH-hoz közel álló forrás szerint – egész Kínában 900 pap és 1200 apáca látott el szolgálatot 3000 templomban és kápolnában. 1997-es hivatalos adatok szerint a katolikus klérus már 4000 főből áll, a templomok és imaházak száma pedig elérte a 4600-at[5]. A KKHSZ jelenlegi elnöke Fu Tieshan pekingi püspök.

A korábban kisajátított ingatlanok visszaadásának folyamata máig zajlik, ennek intézése a VÜH-ok egyik legfontosabb és legnehezebb feladata. Az épületekbe ugyanis gyárak, raktárak költöztek, s elköltöztetésük nélkül az egyház nem kaphatja vissza vagyonát;

[5]Information Office of the State Council of the People´s Republic of China: „Freedom of Religious Belief in China." *Beijing Review,* 1997, Nov. 3-9, 13. o.

ez viszont sok problémával jár, és igen hosszú ideig tart. Ilyenkor az ingatlant használó üzem bérleti díjat fizet, ami fontos bevételi forrást jelent az állami támogatásban nem részesülő egyházközségeknek.

A hivatalos propaganda állításaival szemben a KKHSZ továbbra sem független az államtól, felette a VÜH ellenőrzést gyakorol. Az állami befolyás mértéke időről időre és helyről helyre változik, a helyi VÜH személyzete hozzáállásának, illetve az aktuális politikai kampányoknak függvényében. Jellemző a „hazafias" katolikusok és a pártállam összefonódására, hogy 2003 márciusában Fu Tieshan pekingi püspököt választották meg a kínai parlament, az Országos Népi Gyűlés alelnökének.

Becslések szerint a „hazafias" katolikus hívők száma évi 50.000-rel növekszik[6]. Egy 1989-es becslés 3.3 millióra[7], egy 1993-as 3.6 millióra[8], az 1997-es – bevallottan pontatlan – hivatalos becslés 4 millióra tette a kínai katolikusok számát[9]. 2003-as forrásokban a 4–5 milliós szám szerepel. Mivel 1949-ben 2.7–3.3 millió kínai katolikus volt, a fenti adatok gyakorlatilag azt jelentenék, hogy a két-három évtizedes elnyomás nem tudta jelentősen csökkenteni a katolikusok számát, de az 1978 utáni nagy megújulás se tudta nagymértékben növelni. Nagy kérdés azonban, hogy a „földalatti" katolikus egyház mekkora erőt képvisel.

A „földalatti" egyház

Mint korábban láttuk, az 1957-es kínai „egyházszakadás" idején a katolikusoknak csak egy része csatlakozott a párthű KKHSZ-hez, mások illegalitásba vonultak, s továbbra sem tagadták meg a pápa iránti hűségüket. A kulturális forradalom alatt mind a legális, mind az illegális katolikusokat meghurcolták, de az 1978-tól kezdődő viszonylagos szabadság csak a KKHSZ-hez kötődő katolikusokra vonatkozott. Mivel a „földalatti" katolicizmust az állam nem ismeri el vallásnak, a vallásszabadságot biztosító jogszabályok nem vonatkoznak rá. Így a „földalatti" katolikus egyház a közbiztonsági hivatalok hatáskörébe tartozik, amelyek időről időre lecsapnak egyes tagjaira. A helyzet azonban korántsem olyan egyszerű, hogy egy pártkomform legális és egy üldözött illegális egyház párhuzamos és egymástól független tevékenységéről beszélhetnénk.

A földalatti katolikusok is létrehozták saját szervezetrendszerüket. A Vatikán – amellyel titkos csatornákon, főleg hongkongi és taiwani katolikusokon keresztül tartják a

---

6 Stockwell, i. m., 175. o.

7 MacInnis, D. E.: *Religion in China Today. Policy and Practice*. New York, Maryknoll, 1989, 264. o.

8 Stockwell, i. m., 162. o.

9 Information Office of the State Council, 13. o.

kapcsolatot – titokban püspököket nevezett ki a soraikból, akik papokat szentelhetnek fel. 1989 novemberében gyakorlatilag nyilvánosan megalakult a földalatti egyház Püspöki Konferenciája (a résztvevők többségét később hosszabb-rövidebb időre letartoztatták). Az egyház országszerte titkos „szemináriumokat" tart fenn – általában magánházaknál –, ezek gondoskodnak a klérus utánpótlásáról. Nagy gond, hogy a földalatti papok nem részesülnek rendes képzésben, az általuk elsajátított ismeretanyag teológiai megalapozottsága hiányos. A földalatti és a hivatalos katolikus egyház viszonya rendkívül problematikus, s az alábbiakban csak a főbb kérdések fölvetésére szorítkozhatunk.

Az első megválaszolhatatlan kérdés az illegális katolikusok száma. A becslést csaknem lehetetlenné teszi a forrásokra jellemző elfogultság. A hivatalos kínai propaganda szerint – a nyilvánosság előtt a KKHSZ vezetői is ezt hangoztatják – csupán maroknyi ellenforradalmár, esetleg a Vatikán által megtévesztett személy alkotja az „úgynevezett »földalatti« katolikus egyházat", amelynek súlya elhanyagolható. Sok külföldi katolikus orgánum viszont azt állítja, hogy a szakadár, párthű katolikusok aránya elenyésző, s a többség hű a pápához. A 2003-as sajtójelentések a földalatti katolikusok számát általában nyolcmillióra teszik. Így tehát a „hazafias" és a földalatti katolikusok száma összesen tizenkétmillióra, a kínai népesség 1%-ára becsülhető.

A két egyházhoz tartozók számának bizonytalansága annak is köszönhető, hogy a földalatti, illetve a legális katolikus egyházhoz tartozás kérdése nem egyszeri aktus (pl. belépési nyilatkozat) által rendeződik el, hanem azáltal, hogy a hívő részt vesz-e a hivatalos egyház tevékenységében, elfogadja-e a szentségeket a „hazafias" paptól, vagy kizárólag a pápahű papokat ismeri el. Ez minden hívő részéről személyes döntést követel meg, s általában az adott közösség papjának megítélésétől függ. Általában azt a papot, akit a hívők hiteles, őszinte, erkölcsös életű személyiségnek tartanak, a hívek akkor is elfogadják, ha támogatója a KKHSZ-nek. Azok a papok azonban, akik túlságosan kompromittálták magukat, nem számíthatnak a hívők bizalmára. Ennek következtében sok esetben nem lehet eldönteni, hogy egy hívő melyik egyház tagjának számít, mert előfordulhat, hogy a hivatalos egyház egyes papjait elfogadja, másokat viszont nem.

Mindez nagy dilemma elé állítja a hazafias egyház papjait. Ahhoz, hogy a nyilvánosság előtt működhessenek, legalább névlegesen el kell fogadniuk a párt mindenkori irányvonalát. Ezzel viszont sok hívő szemében elveszíthetik hitelüket. Ezért a hivatalos papoknak rendkívül óvatosan kell egyensúlyozni, úgy kell támogatniuk a rendszert, hogy közben a hívők bizalmát is megőrizzék. A földalatti papoknak ugyanakkor azzal kell szembenézniük, hogy bármikor letartóztathatják őket, s mivel illegalitásban, fél-illegalitásban tevékenykednek, üzenetük csak korlátozott számú emberhez juthat el. Emellett meg vannak

fosztva a hivatalos egyház számára biztosított infrastruktúrától, templomoktól, plébániáktól, nyilvános fellépési lehetőségektől.

A második nagyon összetett probléma a hivatalos és a földalatti egyház viszonya. A két szélsőség között széles átmeneti sáv húzódik, emiatt a két egyházat és az azokra jellemző hozzáállásokat nem lehet pontosan elkülöníteni. A legális egyház szószólóinak a nagy nyilvánosság előtt hangoztatott véleménye az, hogy a földalatti egyház maroknyi rendszerellenes elem gyülekezete, akik Krisztus tanaival is szembehelyezkednek. A valós hozzáállás azonban sokkal árnyaltabb, minden egyházközségben más és más, sokszor a helyi káderek vagy egyházi vezetők hozzáállása szerint változik. Van hely, ahol a két egyház élesen szemben áll egymással; máshol viszont a békés egymás mellett élés a jellemző, sőt néhol a két egyház papjai, püspökei kisegítik egymást a pasztorációs munkában. A két egyház sok helyen gyakorlatilag összemosódik. A katolikusok közeledése az utóbbi években felgyorsult, az illegális egyház ugyanis – a vezetés legnagyobb riadalmára – fokozatosan beszivárog a hivatalos hierarchiába. A közeledést elősegíti, hogy a két egyház között hit- és rítusbéli eltérések nincsenek, az egyetlen lényeges különbség az, hogy a hazafias katolikusok nyíltan és formálisan nem ismerhetik el Róma felsőbbségét. Ugyanakkor például a legális templomokban is rendszeresen imádkoznak a pápáért.

A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a földalatti katolikusok véleménye nem egységes a legális egyházról. Egyesek nem csak hogy az egyedüli katolikus egyháznak tartják a földalatti egyházat, hanem a legális egyház munkájában résztvevőket eretnekeknek és árulóknak minősítik. Más földalatti katolikusok viszont hajlandóak együttműködni a legális egyház képviselőivel.

A két egyház viszonyát még összetettebbé teszi a Vatikán politikája, amely szintén nem egyértelmű. Nem igaz ugyanis az a sok helyütt megjelenő állítás, hogy Róma Kínában a legális egyházat elítéli és kizárólag a földalatti egyházat támogatja. A valóságban Róma és a hivatalos kínai egyház között nem szakadtak meg a kapcsolatok, s – többnyire titokban – a kínai egyház bizonyos kérdésekben konzultál a Szentszékkel. Róma lehetőséget ad rá, hogy azok a püspökök, akiket a hozzájárulása nélkül szenteltek fel, utólagosan *communió*ra lépjenek a pápával, s ilyenkor ezen püspökök felszentelését a Szentszék nem csupán érvényesnek, hanem törvényesnek is elismeri. A pápával titokban „kibékült” püspökök pontos számát és kilétét érthető okokból titokban tartják. Közben valamelyes közeledés nyilvánosan is történt Róma és a hivatalos katolikusok között, például a 80-as évek végétől a hivatalos liturgiában újra szerepel a pápáért mondott ima. A Vatikán és a kínai kormányzat is folytat tárgyalásokat egymással: előfordult már, hogy sikerült megállapodniuk egy adott

egyházmegye püspökének személyében, aki így egyszerre lett a földalatti és a hivatalos katolikusok megyéspüspöke.

A Vatikánnak is sok gondot okoznak a szélsőséges földalatti katolikusok, akik oly büszkék pápahűségükre. Gyakran megtörténik, hogy az illegális egyház nem fogadja el a hivatalos egyház olyan püspökét, akit a Vatikán elfogad. Ilyenkor nem nyíltan helyezkednek szembe Rómával, hanem arra hivatkoznak, hogy a hivatalos püspök pápai elismertségéről hozott hír, s az azt igazoló dokumentumok hamisak. A 80-as évek elején a Vatikán igen nagy szabadságot biztosított a földalatti katolikusoknak püspökök felszentelésére, s ezzel a szabadsággal az egyház túlontúl gyakran is élt. Később a pápa egy nyolcpontos irányelvgyűjteményt adott ki, amely szerint a földalatti katolikusoknak egy-egy püspök kinevezésével várniuk kell addig, amíg megbizonyosodnak róla, hogy az adott egyházmegye „hivatalos" püspöke nem lépett *communió*ra a pápával. Ha a „hivatalos" püspököt Róma is elismeri, a földalatti egyház nem szentelhet fel püspököt ugyanabba az egyházmegyébe. A nyolc pontot azonban a földalatti egyház nem fogadta el. A földalatti püspökök száma körülbelül 60, s bizonyos hírek szerint maga a Vatikán sem ismeri e püspökök pontos számát és kilétét.

További bizonytalan tényező a kormányzat politikája, amely a meghirdetett alapelvek állandósága ellenére is bármikor megváltozhat. Úgy tűnik, nem léteznek egységes irányelvek a vallások kezelésére, a vallásszabadságra vonatkozó gumijogszabályokat a helyi hivatalnokok tetszésük szerint értelmezhetik. Ennek következtében a hívők és papok helyzete tartományról tartományra, városról városra változik. Bizonyos helyeken a hivatalnokok ellenségesen viszonyulnak az egyházhoz, és sokban megnehezítik a vallásos tevékenységet. Máshol a katolikusok jelentős szabadsággal rendelkeznek. Beszámolók szerint számos helyen bizonyos, a központi kormányzat által tiltott cselekmények mindennapos gyakorlattá váltak, például vasárnapi iskolák szervezése vagy 18 éven aluliak megkeresztelése. Ugyancsak változó a földalatti katolikusok helyzete: sok helyen szemet hunynak tevékenységük fölött, máshol szigorúan tiltják működésüket. Velük kapcsolatban a legjellemzőbb politika az állandó bizonytalanságban tartás, a „húzd meg – ereszd meg" taktika: sokáig hagyják működni őket, majd bizonyos prominens képviselőiket néhány évre letartóztatják, de azok szabadulásuk után újrakezdik a szervezést.

Az országos politika, úgy tűnik, a nemzetközi politikai játszmákban kártyaként használja a vallásszabadságot és a földalatti katolikusok kérdését. Ugyanúgy, ahogy az emberi jogi aktivistáknak, a földalatti egyház vezetőinek a sorsa is sokszor a nemzetközi helyzettől függ. Amikor Kína valamely konkrét cél miatt pozitív színben akar feltűnni a világ előtt, szabadon enged néhány vallási vezetőt; amikor viszont erejét és függetlenségét akarja

hangsúlyozni, annak sokszor kínai papok, püspökök, hívők látják kárát. Az utóbbi egy-két évben a földalatti katolikusokra nehezedő nyomás fokozódik, jelenleg a külföldi emberjogi szervezetek szerint a földalatti katolikus egyház összes püspöke börtönben, házi őrizetben, megfigyelés alatt van, vagy pedig bujkál. Különösen elmérgesedett a helyzet azután, hogy 2000. október 1-jén – a Kínai Népköztársaság nemzeti ünnepén – II. János Pál pápa 120 kínai, illetve Kínában tevékenykedett vértanút szentté avatott. Ez fontos biztatást jelentett a kínai katolikusoknak, ugyanakkor a gesztust a kommunista vezetés nyílt provokációként értékelte, s a válaszul született korlátozó intézkedések alól sok helyen a legális katolikusok sem mentesülhettek. Az esemény után a kormányzat végleg kizárta, hogy a közeljövőben sor kerülhetne a szentatya kínai látogatására.

A katolicizmus jövője Kínában

Sokakban felmerült a kérdés: hogyan lehetséges, hogy a Kínában fiatalnak számító katolikus vallás 2–3 évtizedes üldözés ellenére sem tűnt el, sőt az utóbbi időben még nőtt is a hívek száma. A kérdésre a hívők körének vizsgálata adhat részleges választ.

A katolicizmus Kínában elsősorban vidéki vallás: bár sok városban is vannak templomok, a hit bázisát egyes vidékek parasztsága alkotja. A jelenlegi katolikusok többségének családja már több nemzedék óta katolikusnak vallja magát. Azokból a családokból, ahol a katolicizmus családi hagyománnyá, az ősök vallásává vált, rendkívül nehéz kipusztítani ezt a hitet. Paradox módon tehát a katolicizmus éppen a kínai társadalom hagyománytisztelete, konzervativizmusa miatt maradhatott fenn. A fennmaradást elősegítette az is, hogy a katolikusok általában nagyobb tömbökben élnek vidéken, nem szétszóródva, s főleg egymás között házasodnak, így a katolikus hit nem csak a család, hanem a tágabb közösség egyik összetartó ereje is lett. Különösen erős a hit Hebei tartományban, ahol körülbelül egymillió katolikus él.

Az utóbbi időkben tapasztalható fellendülés elsősorban annak köszönhető, hogy a hagyományosan katolikus családok visszatértek a közösségi életbe. Emellett azonban sok új hívő is csatlakozott a katolikus egyházhoz. Ennek társadalmi okai vannak: a jelenleg uralkodó se nem szocialista, se nem kapitalista rendszer pusztító hatással van a hagyományos értékrendre, erkölcsre, közösségekre. Az elbizonytalanodott, helyüket kereső emberek – főleg az értelmiségiek és a fiatalok – könnyen a valláshoz, s azon belül is a kapitalizálódó viszonyokhoz jobban illő kereszténységhez fordulnak.

Mindazonáltal a katolicizmus jövője Kínában bizonytalan. A hívek száma a népességnek csupán legfeljebb egy százalékát teszi ki, befolyása tehát jelentéktelen, s a

vallást állandóan fenyegeti a feloldódás veszélye. Másrészt előbb-utóbb rendezni kell a földalatti és a hivatalos egyház ellentéteit, s meg kell szüntetni a skizmát, hiszen a megosztottság rendkívüli mértékben csökkenti az egyház erejét és hitelét. Ezt a fentebb vázolt ellentétek miatt nagyon nehéz lesz megvalósítani. Mindennek előfeltétele a Vatikán és KNK viszonyának rendezése: jelenleg a Vatikán az egyetlen európai állam, amely Taiwannal tart fenn diplomáciai kapcsolatot, s amíg nem ismeri el a KNK-t, addig nem lehet szó a kínai egyházon belüli ellentétek rendezéséről és a kínai egyház visszatéréséről a világegyházba.

Erre pedig nagy szükség lenne, mert a globalizáció ellenére a jövőben valószínűleg fokozódni fognak a nyugati világ és Kína konfliktusai. Egy olyan kínai katolikus egyház, amely mélyen beágyazódva a kínai társadalomba, szabadon tevékenykedhet, s emellett jó kapcsolatban áll a Vatikánnal és a többi ország kereszténye ivel, hídként szolgálhatna a különböző kultúrák között, s a világ stabilitásához is hozzájárulhatna.